

bitus practicus circa factibilia, qui licet certas, ac determinatas vias habeat, illæ tamen cum versentur circa particularia, et contingentia dependent a pluribus actibus, et ab experientia plurium singularium, in quibus regulæ illæ manifestantur. Si quæ tamen demonstrationes sint in artibus, in his se habebunt ad modum scientiarum, sed hoc solum erit habere notitiam illius artis quoad theoreticam, et quasi in communi, non practice, et applicate, de quibus artibus solum philosophus loquitur, quæ in hoc parificantur parti opinativæ. Deinde Aristoteles loquitur de habitibus quoad statum, et modum; S. Thomas de habitu scientiæ quoad substantiam. Habitus autem quoad modum etiam in scientiis pluribus actibus acquiritur.

XVII. Nec sibi contradicit D. Thomas, quia apprehensio de qua loquitur D. Thomas et ad eujus firmitatem in scientia plures actus requirit, est apprehensio ex parte memoriæ, et sensuum interiorum, quorum ministerium non firmatur nisi pluribus, et frequentibus actibus. Cæterum apprehensio de convenientia extremorum qualis prærequiritur ad iudicium certum, non est simplex apprehensio, qualis fit in prima operatione intellectus, sed apprehensio discursiva, quæ constat præmissis inferentibus conclusionem super quam cadit iudicium, aut si non fit ex discursu, fit ex instinctu naturæ, vel ex terminorum evidentia, qua constat hoc esse convenientis. Et hoc reputat D. Thomas pro unico actu, scilicet pro unico ex parte intellectus, id est, unico discursu, vel unica demonstratione, ad differentiam opinionis, quæ indiget repetitis discursibus, et rationibus, ut firmetur. In hoc autem actu discursivo, et demonstrativo positæ præmissis, et concessis, ne-

cessario fertur iudicium super conclusionem, neque ad hoc solum ponitur habitus ut inclinet intellectum ad assensum conclusionis, prout necessarius, et suppositis præmissis illatus, sed ad totam demonstrationem faciendam, quæ constat præmissis dispositis, et conclusione. Nec enim scientia fertur in conclusionem præcise, ac nude, sed ut illatam, et ex causis suis ortam, quia scire est cognoscere causam ob quam res est. Hoc autem totum, quod est demonstrationem facere, et ex præmissis conclusionem inferre non est congenitum intellectui, sed industria acquiritur, licet concessis, et cognitis præmissis conclusionem inferre, et iudicare necessarium sit; habitus autem non ponitur solum ad iudicandum veritates contingentes, sed etiam necessarias, et evidentes, quando assensus earum dependet ex aliquo, quod non est a natura congenitum, sed per actus, et industriam disponitur, sicut habitus principiorum ponitur ad assensum veritatis per se notæ, quæ dependet ex dispositione terminorum, qui inter se immediate conveniunt, et habitus scientiæ ad assensum conclusionis, quæ dependet ex dispositione præmissarum per illationem. Et tales dispositiones a natura non habentur. Quare scientia consistit non in sola apprehensione terminorum, sed in iudicio, non utcumque, sed ut illato, et per illationem habito ex præmissis, quod non est naturaliter congenitum intellectui, sed habitu indiget multo magis quam habitu primorum principiorum, de quo infra dicimus.

XVII. Ad secundum respondetur, quod D. Thomas non loquitur de habitu determinate quoad substantiam, vel modum, sed indeterminate, et indifferenter loquitur de habitu quando inquitur utrum acqui-

ratur uno, vel pluribus actibus, sed sumit ly habitum prout dicit qualitatem immobilem, seu difficile mobilem, sive id habeat essentialiter, et ex specie, sive ex statu, et modo. Postea autem distinguit, et determinat in particulari, quod quidam habitus acquiri possunt unico actu quoad substantiam, et pluribus quoad modum, alii vero qui ex sua specie, et substantia, id est, ex objecto habitus non sunt, aut si sunt ex resistantia subjecti non possunt unico actu perfecte attingi, dependent ex pluribus actibus. Quare non est necesse, quod habitus opinativi, et vitiosi sint habitus quoad substantiam et ex specie, seu objecto, sed sufficit quod statum, et modum habitus habere possint ex frequentatione actuum. De habitibus vero virtutum, an sint habitus quoad substantiam statim dicemus. Itaque quando D. Thomas inquitur utrum habitus pluribus actibus generentur, non sumit ly habitum determinate pro habitu quoad substantiam, vel modum, sed abstracte, et secundum se. Quando autem resolvit, et dicit quod in intellectu aliquis habitus unico actu generari potest, alius non, specificat et distinguit de habitu quoad substantiam, vel quoad modum.

XVIII. Ad tertium respondetur, quod habitus virtutis etiam quoad substantiam unico actu generari non potest, ut sumitur ex D. Thoma in articulo tertio. Habitus autem opinionis, sicut et vitii nunquam est habitus ex substantia, et specie sua, id est, ex firmitate objecti, et ratione sua specifica. Ad probationem pro ea parte qua tangit habitum virtutis dicimus quod non est idem esse habitum firmum quoad substantiam, et posse unico actu acquiri etiam quoad substantiam, quia ut acquiratur unico actu, requiritur quod potentia possit perfecte comprehendere substantiam illam unico actu. Si au-

tem quoad substantiam, seu quoad objectum firmitas detur, sed tamen potentia non habeat proportionem ut unico actu illam firmitatem adæquet, et ab ea informetur, non poterit unico actu firmitas habitus generari, non ex defectu objecti, sed ex improportionem, aut resistantia potentia, quia utrumque debet concurrere ad generationem habitus, scilicet potentia eliciens actum, et ratio formalis objectiva adæquans, et vincens.

XIX. Et sic est advertenda differentia inter evidentiam, seu certitudinem ex parte objecti intelligibilis, et firmitatem ex parte boni, quod est objectum appetibile: nam objectum evidens, non solum est certum in se, sed ipsa certitudine, et evidentia convincit intellectum, et consequenter firmat illum, quia certificat. Et quia unus actus habet evidentiam, unus actus sufficit reddere intellectum firmum, id est, convictum, et necessitatum ad assensum. At vero bonum quantumcumque sit rationi conforme, et firmum ac solidum in se, tamen non sufficit voluntatem convincere, et necessitare, quia voluntas libera est, et objectum cum indifferentia proponitur. Unde firmitas quoad substantiam, id est, ex parte objecti se tenens non est talis in subjecto voluntatis, seu in bono quod possit necessitare, et convincere voluntatem liberam sive uno, sive pluribus actibus exerceatur, et multiplicetur. Solum ergo talis est, quod connaturaliter ad naturam voluntatis ut spiritualis, et rationalis potentia est, possit illam movere. Et cum sit bonum spirituale, et secundum rationem, de se habet permanentiam, et soliditatem, et alias cum voluntate connaturalitatem, dicitur ex objecto, seu specifica ratione sua habere firmitatem habitus, qui circa illam versatur (nam actus semper est aliquid tran-

siens) non tamen talem firmitatem quæ convincat, et necessitet voluntatem, sed quæ connaturaliter ut spirituale bonum, et de se perpetuum alliciat, et trahat. Unde non potest per se, et regulariter loquendo unus actus sufficere ad firmandum sic habitum propter libertatem voluntatis, et resistentiam ad bonum ex parte appetitus, et difficultatem cognoscendi spiritualia bona ex parte intellectus, indigetque communiter a motivis extrinsecis sensim attrahi ad virtutem ut facilitetur, et dulcetur difficultas vitæ virtuosæ, aut duci timore pœnarum, sicut imperfecte, et sic disponitur paulatim, ut ab ipsa firmitate intrinseca boni honesti determinetur, et tunc generatur habitus quoad speciem, ut sequenti dubio latius dicemus: licet aliquando in aliquo raro casu potest ita vehementer accendi voluntas præsertim adjuvante gratia, ut statim generetur habitus in voluntate, sicut etiam ex infusione divina possunt habitus unico actu infundi, et unica actione Dei, quia est agens supernaturale, in cuius manu est ipsa voluntas ut operetur in illa quidquid voluerit.

XX. At vero habitu vitioso quantumcumque multiplicentur actus, nunquam generatur habitus ex sua specie, et substantia firmus, quia objectum est bonum apparens, non bonum solidum, et in se caducum, non æternum, nec connaturale voluntati ut spiritualis, et rationalis est, quia non est conforme rationi. Unde habitus vitii, qui generatur, solum est habitus quantum ad modum et statum, scilicet quia habet permanentiam durationis, et temporis in subjecto ob malam dispositionem subjecti, non ex firma, et perpetua bonitate objecti.

XXI. Ad secundam partem argumenti, quæ agit de opinione, dicimus quod quilibet actus inclinatur ad

assentiendum probabiliter, non tamen firmiter id facit, quia neque ex vi objecti convincit intellectum evidentia sua, neque ex parte subjecti firmiter se habet, quia non est multiplicata frequentia, et consuetudo, quæ faciat connaturalitatem, et determinationem ex parte subjecti, saltem propter rationes, et motiva extrinseca. Cum autem multiplicentur actus opinativi, et generatur habitus, seu dispositio firma, etiam illa inclinatur solum ad assentiendum probabiliter, et ex hac parte non generatur habitus firmus quoad substantiam, id est, quoad specificam rationem ex parte objecti; generatur tamen firmus quoad modum, seu statum, id est, ex parte durationis, et permanentiæ in subjecto, et connaturalitatis ad ipsum, quia consuetudo est altera natura. Unde fatemur non dari habitum opinativum, neque vitiosum, qui sit habitus quoad substantiam, et essentialiter differat a dispositione, sed solum quoad modum, seu statum accidentialem, quia ex parte objecti nunquam habent firmitatem. Et D. Thomas vocat aliquando opinionem habitum sed non dicit essentialiter, et quoad substantiam esse habitum.

QUÆRITUR SECUNDO, QUANDO MULTIPLICATIS ACTIBUS GENERATUR HABITUS, QUID PRODUCANT, AUT FACIANT SINGULI ACTUS IN SUBJECTO.

I. Ratio dubitandi est, nam vel producunt aliquam qualitatem quæ sit habitus, vel quæ sit distincta ab habitu, vel nihil. Si nihil producunt, ergo neque in virtute priorum, quia nihil de illis manet, et sic in virtute eorum nihil fit: si producunt habitum; ergo quolibet actu generatur habitus, ruitque doctrina hucusque tradita: si aliam dispositionem pro-

ducunt, restat eadem difficultas, quomodo illa dispositio possit habitum producere magis quam actus a quo producta est. Et cum quælibet dispositio sit minor quam habitus producendus, quomodo potest in virtute illarum ultima dispositio causare habitum, quia in se illa dispositio est minor, quam habitus, et sicut præcedentes, atque adeo per se solum non potest introducere habitum; præcedentes autem dispositiones, etiam minores sunt; ergo in virtute illarum habitus non fit. Unde ergo producitur habitus?

II. Propter hoc diversimode auctores in hac parte loquuntur. Qui tenent habitum non distingui entitative, et realiter a dispositione, sed solum quoad modum dicunt quolibet actu produci aliquid habitus, quia producitur vere, et proprie illa entitas quæ habitus est, licet non in eo statu; seu modo producat quo habitus est, scilicet in ea firmitate, et immobilitate, sed hæc per accessionem, et multiplicationem actuum producitur. Et Vazquez hic disputatione LXXIX, cap. viii, censet per quemlibet actum produci aliquem gradum habitus, et per alium actum alium gradum, et illum priorem habitum productum non dici habitum quoad statum habitus, status enim quasi integrum, et perfectum habitum dicit, non partem tantum, aut gradum minorem. Et sic videtur apud ipsum distingui habitum, et dispositionem penes magis, et minus intensum. Quam sententiam Medina super hanc quæstionem LI, art. iii attribuit Gabrieli et Almagno.

III. Suarez autem disp. XLIV metaph. sect. ix, num. xii, et sequentibus, licet dicat per priores actus non acquiri aliquam entitatem distinctam ab ipso habitu, sed ipsummet habitum entitative, licet non sub eo statu, et firmitate, quæ est in

habitu, tamen non explicat, an ista dispositio, quæ nondum habet statum habitus, sit ipse habitus quoad minorem gradum intensionis, et habitus habens statum sit ipsamet dispositio quoad intensiorem gradum, ita quod distinctio inter habitum, et dispositionem sit solum differentia quoad gradus; an aliquid aliud. Quem modum dicendi tamquam a priori distinctum refert Medina ubi supra. In re autem convenit cum sententia Vazquez, quod priores actus non producant aliquid entitative distinctum ab habitu, licet Vazquez explicet quod producunt gradum minorem.

IV. At vero communior sententia inter discipulos D. Thomæ est per priores actus non produci entitatem habitus, sed disponi voluntatem, seu potentiam ad illum. Quem modum dicendi ponit S. Thomas in quæstione prima de virtutibus, art. ix ad undecimum dicens: « Quod priores actus disponunt, et ultimus complet generationem virtutis. » Non dicit augmentum, seu intensionem virtutis, sed generationem; ergo supponit ante ultimum actum non dari entitatem virtutis. Et 2-2, quæst. xxiv, artic. vi ad secundum dicit: « Quod in generatione virtutis acquisitæ non quilibet actus complet generationem virtutis, sed quilibet operatur ad eam ut disponens, et ultimus, qui est perfectior agens in virtute omnium præcedentium reducit eam in actum. » Ubi etiam loquitur D. Thomas de generatione virtutis, non de augmento, et quod ultimus reducit eam in actum; ergo ante solum erat in potentia.

V. Quod vero Suarez respondet D. Thomam loqui de consummata generatione virtutis, ut significat illud verbum complet generationem, et illa consummata generatio est generatio habitus quantum ad statum, non quantum ad entitatem,

hæc inquam responsio non est ad mentem sancti doctoris, quia taliter dicit quod non quilibet actus, sed ultimus complet generationem virtutis, quod etiam affirmat, quod priores solum disponunt; si autem producerent entitatem, et postea consummatur virtus quoad statum, non recte diceretur, quod solum disponunt, entitas enim habitus non est dispositio ad statum, sed substantia, et fundamentum ejus: præsertim quia dispositio per priores actus relicta est imperfecta respectu perfectioris status postea advenientis, ideoque illam ut imperfectam debet excludere, entitas autem non excluditur per statum perfectum supervenientem; ergo entitas habitus non est dispositio ad statum habitus; ergo qui operatur ut disponens, operatur entitatem habitus. Quare complere generationem habitus est illam totaliter facere, et introducere, sicut ultima dispositio dicitur generationem complere.

VI. Quid autem sit illa dispositio, quam priores actus ponunt, aut quid faciant dum disponunt ad generationem habitus, adhuc non convenit inter sectatores D. Thomæ. Medina super articulum tertium hujus quæstionis LI, refert sententiam dicentem, quod illi actus nihil relinquunt in potentia in ordine ad generationem habitus. Quæ sententia difficilis sibi videtur, quia si nihil relinquunt, quomodo in virtute eorum dicitur ultimus actus generare habitum, cum talis virtus non relinquatur, et nihil sit? Guttæ autem cavantes lapidem aliquid relinquunt, et si non cavitatem, saltem mollitudinem oppositam cum duritia, et siccitate, et sic in virtute illius potest cavatio fieri, quæ tunc fit quando partes facile cedunt; ut autem cedant debent emolliri. Sed tamen Medina devorata hac difficultate, non soluta, sequitur eam

sententiam, quia aliæ solutiones minus convenientes videntur. Alii vero censent produci per priores actus qualitatem aliquam, quæ habitus non est, sed ad habitum disponit, et sic ad dispositionem pertinet. Quam sententiam Suarez refert citato loco, eamque sequitur Montesinos hic disput. xxxii, quæst. v, numero xciii, et Gregorius Martinez super hanc quæstionem LI, art. III, dub. I.

VII. Et hæc sententia videtur conformior D. Thomæ et rationi. Nam D. Thomas in illa quæstione prima de virtutibus, artic. IX ad undecimum dicit: « Quod licet plures actus non sint simul, tamen habitum virtutis causare possunt, quia primus actus facit aliquam dispositionem, et secundus actus inveniens materiam dispositam, adhuc eam magis disponit, et tertius adhuc amplius, et sic ultimus actus agens in virtute omnium præcedentium complet generationem virtutis; sicut accidit de multis guttis cavantibus lapidem.» Si ergo facit aliquam dispositionem unus actus, et alius amplius disponit invenimus materiam dispositam; ergo aliquid relinquitur per priores actus pertinens ad dispositionem, quod utique posteriores actus in subjecto inveniunt, et sic inveniendo dispositam magis disponunt. Quod etiam exemplum de guttis cavantibus, quæ aliquid mollitudinis relinquunt in subjecto ante cavationem, optime explicat.

VIII. Ratio vero est; tum quotidiana experientia, quia per singulos actus etiam antequam habitus sit genitus aliquid inclinationis, aut convenientiæ ad similes actus sentitur, licet modo quodam imperfecto, et non multum connaturaliter, ideoque inclinatio illa non habitus, sed dispositionis rationem habere dicitur, quia etsi inclinet, non tamen firmiter, neque connaturaliter,

eo modo quo assuetudo quasi in alteram naturam vertitur; tum etiam quia habitus aut sunt talis naturæ quod acquiruntur unico actu quoad speciem, et substantiam, postea autem crescunt, et perficiuntur quantum ad statum, et modum firmitatis ex parte subjecti, sicut habitus scientiæ, vel acquiruntur solum in ratione dispositionis quantum ad substantiam, quia nunquam ex ipsa ratione objecti, et specifica ratione firmitatem habitualem habent, sed solum per plures actus illa dispositio acquirit firmitatem quamdam accidentalem ex parte statu et modi, scilicet quoad permanentiam, et durationem ex parte subjecti, sicut opinio, et habitus vitiosus: vel tandem acquiruntur primo in ratione dispositionis, seu qualitatis, facile mobilis quoad substantiam, deinde vero gignitur habitus qui in sua substantia, et specie habitus sit, et firmitatem habeat, sicut habitus virtutis. Si primo modo se habeat generatio habitus clarum est, quod per priores actus producit aliquid positivum, quod non est dispositio, sed ipsa substantia habitus scientiæ, et ita ibi non est inquirendum quid producat per priores actus, producit enim ipse habitus quoad substantiam, et post modum accidentaliter perficitur quoad statum, et modum habitus ex parte subjecti, ut supra diximus.

IX. Si secundo modo fiat etiam non est difficultas quid producat per priores actus; producit enim idem quoad entitatem quod per sequentes, scilicet dispositio; cum enim ille habitus, qui per plures actus tandem producit, non sit habitus quoad substantiam, et speciem, sed solum quoad modum, idem est entitative, quod producit per priores actus, et per sequentes, scilicet dispositio, et non solum per

sequentes fit habitus quoad modum, seu quoad statum, quæ est firmitas accidentalis, et ex parte subjecti, non specifica, et essentialis ex parte objecti. Nec de his duobus modis loquitur D. Thomas in auctoritatibus allegatis. Nec dici potest, quod in istis dispositionibus, quæ post modum habitualem statum accipiunt, nihil producat per priores actus, si quidem actus illi vim habent ad assuescendum paulatim, et determinandum subjectum ad acquirendum firmitatem habitus, qui ex pluribus actibus fit; ergo quilibet eorum vim habet ad relinquendum subjectum dispositum saltem imperfecto modo; et cum non fit alia dispositio quoad entitatem, et substantiam quam illa, quæ postea per plures actus consurgit, sed solum quoad firmitatem accidentalem, illamet quoad speciem, licet cum modo magis imperfecto, generabitur per priores actus.

X. Si autem tertio modo fiat, dicimus quod tunc generatur aliquid per priores actus quod nondum in specie, et entitate est virtus, sed dispositio quædam ad illam, et distinctæ speciei, et de hac tantum loquitur D. Thomas locis supra allegatis, quia solum loquitur de generatione virtutis acquisitæ, ut patet legentibus. Et hoc ideo, quia priores actus conducunt ad acquisitionem virtutis moralis, quia hæc per plures actus acquiritur, ita quod ultimus actus non sufficeret virtutem inducere, nisi plures actus præcessissent, et cum illi non existant in se formaliter quando fit ultimus, oportet quod existant in virtute, seu in aliqua dispositione quam relinquunt, alias si nihil relinquunt, non poterit ultimus actus in virtute eorum aliquid facere, quia nulla virtus ab illis relicta manet, neque ipsi in se existunt, neque voluntas ab eis manet immutata, et disposita